

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2015 – Volume 24, Issue 1, pp. 60–64
URN:NBN:NL:UI:10-1-114648

ISSN: 1876-8830
URL: <http://www.journalsi.org>
Publisher: Uopen Journals, in cooperation
with Utrecht University of
Applied Sciences, Faculty of Society and Law
Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Stijn Verhagen, Lilian Linders & Marcel Ham (Eds.).
**Verlossing van schuld en boete. Onorthodoxe
oplossingen voor onbetaalde rekeningen.** Amsterdam:
Van Gennip, 2014, 197 p., €22,50.
ISBN: 978 94 6164 327 8

BOOKS

HARRIE VAN HAASTER, SASKIA VAN DORP

Dr. Harrie van Haaster is onderzoeker bij het Instituut voor Gebruikersparticipatie en Beleid (IGPB) en projectleider voor de op te starten opleiding voor ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting in Amsterdam.

E-mail: hvanhaaster@igpb.nl

Saskia van Dorp is trainer bij IGPB training en coaching en geeft trainingen en cursussen op het gebied van armoede en sociale uitsluiting.

E-mail: svandorp@igpb.nl

De economische crisis, waar we langzaam uit kruipen, heeft voor velen diepe sporen achtergelaten. Schulden en saneringen vergen van velen grote inspanningen en de schuldhulpverlening staat ter discussie, omdat die lang niet altijd effectief is en vaak extra problemen veroorzaakt. Daarom staat dit onderwerp hoog op de politieke agenda. Het boek "Verlossing van schuld en boete" behandelt in 12 hoofdstukken van verschillende auteurs de problematiek van schulden en terugbetalen. Met een verwijzing naar Dostojewski kijkt het niet alleen naar het microniveau van mensen die (onbetaalbare) schulden

hebben opgebouwd en hoe zij benaderd worden, bijvoorbeeld door de schuldhulpverlening, maar ook naar schuldenproblematiek op macroniveau: nationaal en internationaal, hoe deze tot stand komt en benaderd wordt. Daarnaast wordt op mesoniveau gekeken naar schuldenproblematiek van organisaties en de benadering daarvan, bijvoorbeeld in de omgang met faillissementen. Een mesoniveau is ook hoe instanties omgaan met schuldenproblematiek.

De dominante benaderingen zijn tot nu toe steeds dat er terugbetaald moet worden, omdat de schuldenaar (individu, organisatie of land) daar zelf debet aan is en derhalve ook de schuld draagt van zijn of haar benarde positie. De benadering die in dit boek wordt gekozen is niet zo rechtlijnig en dat maakt het interessant. Er wordt bijvoorbeeld niet enkel economisch gekeken, maar ook antropologisch: Wat zijn er voor ruilsystemen in het geding? En wat voor betrekkingen tussen mensen? Ook wordt in het boek ethisch gekeken: Wat doen schulden en schaarste met mensen op het gebied van normen en waarden? Waar houdt het mensen ongewild in gevangen?

De nieuwe en verschillende soorten analyses in het boek leiden ook tot mogelijke nieuwe oplossingen van de schuldenproblematiek. Nieuw in de zin van: wat is "empowerend"? Wat kun je doen om schuldgevoelens te voorkomen en strafmaatregelen en boetedoening tegen te gaan?

De samenstellers van het boek hebben een uitstekende inleiding geschreven, waarin ze kort elk hoofdstuk duiden. Aan het slot schreven ze een prima eindhoofdstuk met conclusies. Daarin geven ze aan dat er een onorthodoxe benadering naar boven komt in nieuwe en vernieuwende praktijken. Hierop zullen we later ingaan.

Wat als achterhaald wordt beschouwd in het boek, is de visie dat schulden altijd moeten worden terugbetaald, dat schulden louter een financiële kwestie zijn en dat schulden het beste kunnen worden aangepakt door een gedragsverandering van alleen de schuldenaren. In het boek komen diverse voorbeelden aan de orde waarin sprake kan zijn van kwijtschelding van schulden. Verder wordt gesproken over schulden die veroorzaakt worden door beleid van overheden en instanties en waarbij dus gewerkt kan worden aan het wegnemen van de oorzaken bij de betreffende organisaties. Er is een morele oproep in het boek waarin wederkerigheid niet op de eerste plaats geregeld wordt via de slogan "voor wat, hoort wat", maar waarin vertrouwen de basis is. Dat laatste impliceert ook dat het wantrouwen, dat nu de boventoon voert in de benadering van schuldenaren, moet worden geschrapt als uitgangspunt van handelen.

BOOKS

Tevens wordt gekeken naar de consumptiemaatschappij, die veel gedrag dat tot schulden leidt bevordert. Daar is de consumptiemaatschappij derhalve de schuldige. Ook wordt besproken hoe – in de context van zo'n maatschappij – mensen beter voorbereid kunnen worden op adequaat handelen in dergelijke situaties. Daarbij gaat het niet om straffen, maar om duurzaam behoeden.

Wij vinden het een inspirerend boek, ook vanwege de voorbeelden. We kunnen ze niet allemaal bespreken, maar het hoofdstuk van Marc Rakers is bijvoorbeeld interessant omdat het ingaat op zelfhulpinitiatieven en schuldenaren die elkaar hulp bieden. Ook het hoofdstuk van Bredewild en Linders biedt aangrijpingspunten voor nieuwe vormen van handelen. Zij analyseren ruilverhoudingen in de zorg en beschrijven hoe zorgverlening door bijvoorbeeld mantelzorgers niet enkel ruil laat zien, maar ook “framing rules” in werking stelt, die vertrouwen kunnen regelen of vertrouwelijkheid en nabijheid. Naast het “voor wat, hoort wat”-principe dienen bij schuldhulpverlening, zo stellen zij, ook die andere framing rules betrokken te worden, zoals vertrouwen dat je bereid bent elkaar te steunen en dat het niet altijd nodig is alles met geld te regelen. In het hoofdstuk van Madern en Van der Schors gaat het over leerkrediet voor jongeren: jongeren leren met geld om te gaan en met kleine leningen, zodat ze het effect van leningen leren kennen en niet gelijk te grote risico's nemen wat betreft kopen op krediet.

De “oplossing” die het boek propageert is sympathiek en noodzakelijk. Vooral noodzakelijk omdat de door de auteurs geleverde maatschappijkritiek onweerlegbaar is. De “oplossing” schrijven we tussen aanhalingstekens, omdat wel de ingrediënten van een oplossing zichtbaar worden gemaakt, maar de oplossing zelf niet nauwkeurig beschreven wordt. Zoals de samenstellers zelf zeggen: “We staan aan de vooravond van een nieuwe manier van kijken naar schulden...”. Aan de vooravond van, maar hoe het er dan uit gaat zien zal zich toch nog verder moeten uitkristalliseren. De “oplossing” had wat ons betreft iets verder gearticuleerd mogen worden. Ook hadden wel wat meer accenten gelegd mogen worden op wat volgens de auteurs heel belangrijk is en wat mogelijke concrete uitwerkingen zouden kunnen zijn, zonder ook maar iets af te doen aan de waarde van de bijdrage van iedere auteur afzonderlijk.

Als recensenten willen wij enkele zaken accentueren, die overigens nauw met elkaar samenhangen. Daarbij richten we ons op het microniveau van de individuen en het mesoniveau van de instellingen en gaan we er vanuit dat specialisten dit kunnen vertalen naar macroniveaus. Ten eerste denken wij, net als de schrijvers van dit boek, dat het belangrijkste uitgangspunt voor vernieuwing zou moeten zijn dat een systeem van omgaan met schulden dient uit te gaan van vertrouwen en niet van het wantrouwen dat mensen ofwel misbruik maken, ofwel het niet

kunnen. Vertrouwen betekent vertrouwen in eigen regie, vertrouwen in mogelijkheden van de eigen sociale contacten en vertrouwen in instanties dat geboden hulp niet enkel schuld en angst maakt, maar juist vertrouwen genereert. In zo'n systeem is controle veel minder nodig, zijn er ook minder regels nodig en worden vele manieren om schulden op te lossen gehonoreerd.

Het tweede accent dat we zouden willen leggen, is dat de visie op de schuldenaar moet veranderen. Daarover worden veel behartenswaardige zaken gezegd in het boek en dat zou tot een stevigere stellingname mogen leiden. Met name de eigen kracht van schuldenaren kan beter dan nu gebeurt in het boek gearticuleerd worden, zodat die ook kan worden geadresseerd. De eigen kracht is op de eerste plaats zijn ervaringsdeskundigheid. Ervaringsdeskundigheid op het gebied van schulden zouden we als volgt willen beschrijven. Het is deskundigheid die mensen verwerven op grond van: 1) de ervaring met het hebben van schulden, de oorzaken en gevolgen daarvan en de manier waarop je daar (succesvol) mee om kunt gaan; 2) de positieve en negatieve ervaringen (zoals controle en bureaucratie) met schuldhulpverlening en allerlei organisaties die zich met armoedebestrijding bezig houden en de manier waarop je met deze organisaties en bureaucratieën om kunt gaan; 3) de ervaring met een samenleving die enerzijds schulden gemakkelijk genereert (de consumptiemaatschappij) en anderzijds mensen in armoede uitsluit en de manier waarop je in zo'n samenleving toch kunt overleven als arme; en 4) de ervaring met onderlinge steun en burgerinitiatieven op dit gebied. In het algemeen is belangrijk dat ervaringsdeskundigheid verworven wordt door op je eigen ervaringen te reflecteren, maar ook de ervaringen van anderen daarbij mee te nemen in processen van erkenning en herkenning.

Naast de ervaringsdeskundigheid is eigen kracht op de tweede plaats te operationaliseren in een specifieke koopkracht. Die koopkracht wordt immers ook bepaald door de indicatie voor schuldhulpverlening. Aan deze indicatie zit geld vast en als een schuldenaar zelf regie heeft over schuldhulpverlening kan hij ook zelf beslissen wie, waar, hoe, wanneer (et cetera) betrokken wordt in zijn of haar schuldhulpverlening en daarvoor betaald wordt. Binnen de participatiewetgeving en WMO kan een "cliënt" dan ook onderhandelen. Bijvoorbeeld over voldoende vrijwilligersvergoeding voor "vrijwilligerswerk" dat hij of zij doet en op welke manier dat vrijwilligerswerk kan worden verrekend met de schulden. Zo'n uitwerking sluit nauw aan bij wat Pieter Hilhorst uit Amsterdam als voorstel naar voren bracht op het congres waar dit boek gepresenteerd werd. Hij doet een voorstel om de schulden op een andere manier te verrekenen, zodat schuldenaren sneller en met meer eigen initiatief van hun schulden af kunnen komen.

BOOKS

Onze oplossing van schuldenproblematiek omvat derhalve twee heel concrete elementen. Ten eerste de inzet van ervaringsdeskundigheid. Het is onze overtuiging dat ervaringsdeskundigen naast professionals een uiterst belangrijke rol kunnen spelen in ondersteuning van lotgenoten, in het opzetten van zelfhulp, in het bewerkstelligen van vertrouwensrelaties en in het teweegbrengen van de cultuuromslag die nodig is. Ten tweede: meer eigen regie van mensen met schulden over de schulddienstverlening en meer keuzevrijheid voor de schuldenaren in hoe zij van hun schulden af willen komen. Wij zouden er vertrouwen in moeten hebben dat schuldenaren zelf meer zeggenschap kunnen uitoefenen over de budgetten die er zijn voor schulddienstverlening. Wij verwachten dat er dan veel flexibeler en effectiever gewerkt kan worden en ook dat er veel meer soorten oplossingen zijn, die door schuldenaren zelf worden aangedragen.

Het boek is voor ons een bijzonder welkome publicatie die de inzet van ervaringsdeskundigen in de uitvoering van armoede beleid ondersteunt.